

Ágoston Vilmos

Ha olyan időket élnénk

Ámosz Oz Budapest Nagydíja

Ha olyan időket élnénk, amikor a történéseknek önmagukban lenne méltóságuk... Olyan időket, amikor szokásos ünnepi esemény lenne minden díjátadás. Mosoly, örök kép, meghajlás, távozás. Ha olyan időket élnénk... Amikor nincs gyanakvó háttér-érdeklődés. Mert, hogy miért éppen ő? És honnan? Izraelből! Na, persze. Olyan időket, amikor csak meghatott integetés. Taps. Jóindulatú mosoly. Ha olyan időket élhetnénk, amikor Ámosz Oz írónak a Nemzetközi Könyvfesztiválon adományozott Budapest Nagydíja (2010) nem válna megosztó szimbolikus jelentőségűvé. Nem lenne más, mint az, hogy az író ünnepi mindenki. A határozott, rokonszenves, őszinte embert szeretné, tisztelné. És az írásairól beszélne. Az Európa és az Ab Ovo Kiadónál, magyarul is megjelent regényeiről. Többek közt az önéletrajzi jellegű *Szeretetről, sötétségről* (2006), *A gonosz tanács hegye* (1981), a *Sóvárgás* (1987) szerzőjéről, na meg arról, *Hogyan gyógyítsuk a fanatikuszt* (2007).¹ Arról, hogy az Európa Kiadónál erre az alkalomra, Stöckl Judit fordításában megjelent *Élet és halál rímei* című, újabb könyve a könnyed forma ellenére mennyire bonyolult szerkezetű, ellentmondásos, bravúros, őszinte írói mestermű. Azt is mondhatnánk egyszerűen: menekülő-próza. Na, akkor mindjárt egy gondolatnyi szünet. Mert mi az, hogy menekül? Ki? Honnan? Hova? Milyen hatalom üldöz már megint? És van-e menedék? Egyáltalán menedékre találhat-e az élő? Vagy önmaga állít menedéket? Hát a túlélő? Nos, ezek mind foglalt szavak. Ezekon a szavakon egy idő óta, mondom a Nagy IDŐ óta, mindig valami mást értünk. Szimbolikus méretűvé nőttek a szavak is. Kedves uram, ön engem félreértett! Mondaná udvariasan, de igen határozottan az író. Írtam én valaha is a menekülésről? Na, jó. Izraelben született ember nem menekül. Európában igen. Kelet-Európában pláne. A modern izraeli irodalom szemlélete nem Kafka-hagyományokat foly-

tat. Nem valamilyen megfoghatatlan, nyomasztó, feloldhatatlan hatalommal küzdenek a szereplők. Az ellenség mindig konkrét. A cselekmény nem áttételes. Még kevésbé szimbolikus. Ezért lehet remény az ellentétes erők közötti kiegyezésre. A transzcendentálissá növekedett totális hatalommal nem lehet semmilyen kiegyezés, se kompromisszum. A túlélés egyetlen szinonimája: a menekülés. Ameddig, és ahova lehet. Fel sem merülhet a szembefordulás szabad választásának az alternatívája. Micsoda diaszpóra-gondolatok! Mondaná Oz önéletrajzi regényének egyik szereplője Jeruzsálemben, úgy 1950 táján. A szabadsághoz hozzátartozik annak védelme is. Az ember előbb-utóbb rájön, hogy nem menekül, hanem választ és szembefordul. Mindennel, amivel nem ért egyet. Lerázza a kényszert, elfordul. Másik életet választ. Ez ilyen egyszerű a cselekvés tér-idejében. Szembefordul, mint a fiatal Ámosz Klausner. Aki más életet, más környezetet, az apjától más nevet választott. 1954-ben a Hulda kibucba költözik, és 1985-ig ott lakik. Azóta „Oz”-nak hívja magát. A kultúrlégtörő Jeruzsálemből szinte a sivatag mellé költözik. Nem csak az apja ellen lázad, de egy életformával is szakít. Könyveiben nincs szó semmilyen totális, kezelhetetlen nagyhatalomról. Számára a viszonyok egyértelműek, racionálisak, mint egyik lépés után a másik. Legfeljebb az emberi kapcsolatok lélekrezgően bonyolultak. Mindig történik velük valami meglepő fordulat, amelyik aztán egészen más irányba irányítja a cselekedetüket, beszédüket, magatartásukat, mint ahogyan az elején elindult történetet elképzelnénk. Feszültséggel teli, olvasmányos történeteket ír. Jellemző erre a *Sóvárgás* című kisregénye. Azonos időben játszódik, mint önéletrajzi regénye. Bizonytalan évekről szól, amikor az angol hatalom kivonul Palesztinából, és az európai megaláztatások elől oda menekült zsidók aggódnak, hogy mi lesz nemcsak a közösségükkel, de

Köbányai János fotója

puszta létükkel is. Természetesen, és ez a lényeges különbség az európai tapasztalataik és az új állam alapítására szerveződésük között, hogy itt már felkészülnek saját sorsuk kézbevitelére, az önvédelemre. Tudják, hogy más választásuk nincs, meg kell védeniük magukat a rájuk szabaduló káosz és a megsemmisítő szándékok ellen. A halálosan beteg főszereplő egyetért ugyan a védekezéssel, de az elfogult politikusokkal és katonákkal szemben a kiegyezésre vágyik. Így az államalapítás előtti küzdelmek, bizonytalanság és káosz során az engesztelő időben reménykedik. Ennek beteljesülése, betegsége előrehaladása miatt természetesen nem adatik meg neki. Ámosz Oz regény-eszménye a narratív próza: Csehov, Tolsztoj, esetleg Dosztojevszkij. Visszaemlékezése szerint, első nagy élménye Sherwood Anderson volt, az amerikai kisvárosi emberek nagy írója. Erre vonatkozóan, elgondolkoztató Ilan Stavas irodalomtörténész megállapítása, aki jellemzőnek tartja, hogy „a modern zsidó irodalom mennyire kettéoszlik: az egyik a hit felé húz, a másik a racionalitás irányába halad [...] Többek között A. B. Jehoshua, Ámosz Oz, és Yaakov Shabtai írásaiban körvonalazódik az ország lelke”.² Oz írásai a racionalitás terébe vezetnek.

Akkor milyen menekülésről beszélünk? Ki elől menekül az író? Menekülés-e az, ha valaki egy közönség előtt nem akar szerepelni? Tán nem éppen mi előlünk, az olvasói elől menekül az író? Van ebben a kisregényben valamilyen jóindulatú figyelmeztetés (keserű fintor, lenéző grimasz?): ünnep ide vagy oda, de ne üldözzenek buta kérdésekkel. Az ilyen kérdéseknek semmi közük az irodalomhoz. Itt életről, halálról, szerelemről le-

het beszélni, de semmi teória, semmi struktúrákat kibontó pszeudo-politikai lételemzés, még csak nem is valamilyen premodern állapotba kerülő posztmodern alkotó művének a dekonstrukciója. Az ilyen töprengéseket a „lábjegyzetelő”, klasszika-filológus apjára hagyja az író. Amikor fiatal korában fellázadt az apa ellen, úgy tűnik, egyúttal szembefordult az elméletek világával is. Nem mintha nem értené azokat. Dehogynem. Bölcsészeten végezte tanulmányait a szerző is, de nem szereti a teoretikus válaszokat. Így, a kisregényben is, a feltételezett kérdéseink elől menekül a szerző. És el is hiteti, hogy a menekülő írónak igaza van. Egyik interjúban azt mondta, hogy ha egyetlen szóval kellene felelnie arra a kérdésre, miről ír, azt mondaná: a „családokról”. Ha két szóban, akkor a „boldogtalan családokról”. Aki ennél többet akar, az olvassa el a könyveit, mondta nevetve és talányosan visszahúzódtott a további kérdések elől³. Anélkül, hogy nagyképűnek néznénk, anélkül, hogy lenézőnek, megérteti velünk, hogy a kultúra és az irodalom nem tömegműfaj. Nem lehet egyetlen mondatba sűríteni a sokszínű művek világát. Az olvasás magányos aktus. Nemcsak, hogy magányosan alkotják az írott szót, de magányosan is kell megismerkedni vele. Nem harsány előadásokon, jópofa szerepléseken, nyilvános élveboncolásokon. Az ilyenekről az író, ha már le nem mondhatja azokat, igyekszik lekésni. Itt a kedves közönsége, amely elől legszívesebben elrejténé legföltettebb vágyait, magánéletét, gondolatait. Cselekedeteit. Olvassák inkább a regényeit. Ne akarjanak feltétlenül többet megtudni, mint amennyit el akar mondani. Tart attól, hogy úgysem hinnék el neki, ha egyszerűen azt mondaná: az író nem próféta, nem jóvőlátó, nem mindentudó közösségi tanácsadó, nem valamilyen nemzeti problémamegoldó válságmenedzser, aki országokat, népeket, nemzeteket vezényszóval a jó útra terel, hanem olyan, mint az az ember, aki ott ül a kávéházban és vacsorázik. Csak ember. Minden magasztos póz, teória, eszme és nemzetjobbító megoldások mellett, elsősorban vacsorázni fog. És elmereng a pincéernő vonalain. Emlékeiben történetek derengnek fel, hasonló történetek és mégis távolságtartó idegen szerepek. Sorsok találkoznak, vágyak és kudarcok, de mindig a cselekvő szereplő a fontos, nem a statikus, töprengő jelkép.

Ámosz Oz nem szereti a szimbolikus bölcséleti világot. Oly korban és helyen nőtt fel, gyerekkorában élte át Izrael állam megalapítását, a későbbi háborúkat, hogy hétköznapjait inkább a cse-

lekvés határozta meg, mint a töprengő frusztráció, vagy a sóvárgó lemondás. Ő soha nem a tömeggel foglalkozik. Mint oldott kéve, szemléletében úgy bomlik egyénekre a tömeg. A közönséggel találkozó teoretikus (politikus, filozófus, tömeg-pszichológus, szociológus és irodalomelmélet-író) azonnal a tömeghatást mérlegelné. Azt, hogy mit tesz az ember, amikor „tömeggé” válik. Milyen az, amikor elveszíti egyéniségét, irányítható, mozgatható, masírozatható és vagónirozható lesz? Mert, hogy ilyenkor másként kell szólni hozzá, vezényelni, parancsolni neki, nem úgy, mint ahogyan a magányos emberhez szoktunk, megértően, töprengve, hanem harsányan, pattogva, katonásan. Nem. A terembe lépő Oz, észre sem veszi a tömeget. Ezzel szemben, döbbenetesen szemléli, hogy mennyi egyéni történet, megannyi elmesélhető családi gond, vágy, szerelem néz rá a hallgatóság soraiból. Ezt a sok reményt és csalódást, feloldhatatlan családi tragédiát mind-mind elképzelheti az író. Megannyi megírásra váró történet. Csak észre kell venni: kikkel ül szemközt. Milyen sajátosan egyedivé, emberivé bontott vonásokkal, ráncokkal, gondokkal találkozik. Ha ez így van, akkor neki se tegyenek fel olyan tömeg-kérdéseket:

„Miért írsz? Miért éppen így írsz? Szándékodban áll-e befolyásolni az olvasóidat, és ha igen, milyen irányba kívánod befolyásolni őket? Milyen feladatot töltenek be a történeteid? Állandóan javítgatod a szöveget, vagy azonnal, íbletből írsz? Milyen híres írónak lenni, és hogyan

hat ez a családodra? Miért szinte kizárólag a negatív szempontokat ábrázolod? Mi a véleményed más írókról, ki volt hatással rád és ki az, akit nem szenvedhetsz?” stb.

Ha nem vettük volna észre, ezek mind teoretikus kérdések. És nyugodtan menekülhet előlük/előlkünk az író. Mert van hova menekülnie. A megírt és megírandó műveinek világába. Ha nem vettük volna észre, máris megválaszolta ezeket a kérdéseket: a regényeiben, a tanulmányaiban. Persze, ha olyan időkét élnénk... Hogy előítéletek és gyűlölet nélkül olvassunk. És lennének közös, nem megosztó szimbólumaink. Bárhol a világon. Például Ámosz Oz.

JEGYZETEK

- ¹ Az említett művei mellett, több könyve olvasható magyarul is: *Fekete doboz* (1994), *Féltálm* (1995), *Keresztül-kasul Izrael országában 1982 őszén* (1988), *Miháél, Miháél*, (1985), *Hirtelen az erdő mélyén* (2007) stb. Angol nyelven: *The Slopes of Lebanon* (1989), *Where the Jackals Howl and Other Stories* (1965), *Don't Call It Night* (1994), *Saumchi* (1978), *Unto Death* (1971), *Touch the Water, Touch the Wind* (1973), *Elsewhere, Perhaps* (1966), *To Know A Woman* (1989), *Fima* (1991), *The Same Sea* (1999), *The Silence of Heaven: Agnon's Fear of God* (2000), *Suddenly in the Depth of the Forest* (2005).
- ² Ilan Stavans: *Language and Tradition*. In: *The Oxford Book of Jewish Stories*, ed. Ilan Stavans, Oxford University Press, New York, 1998. 11.
- ³ Aida Edemariann: *A Life in Writing: Amos Oz*. In: *The Guardian*, 14 February, 2009.

